

Barabás László

Kibédi legénypróba

Este a közös vacsoránál a két szervező legény, Gyuri és János váltig bizonygatják: azt akarták, hogy vigyék végbe szépen és ne halljanak panaszt.

- A bálban a házasemberek és az idősebb asszonyok megmondják, hogy milyenek voltunk. A faluban úgyis azt beszéljük, hogy régen ügyesebben ment végbe, nem rendetlenkedtek a legények. A tavalyiakra is panaszkodtak. Nem fogadtak szót a kísérőknek, vitatkoztak velük a házaknál, az ostorosok nem vigyáztak a szépekre, lemaradoztak. Azt mondták az emberek, hogy a farsangok nem állták meg úgy a helyüket, ahogy elvárták volna.

Nagy Mihály művelődési otthon - igazgató szerint a mostani (1988-as) kibédi farsangi játék sokkal jobban sikerült, mint az előző évekbéliek.

- A "szépek" vonultak az utcán, rendesen táncoltak a házaknál. Az ostorosok egy kicsit csintalankodtak, de ez beletartozik. A legények maguk szervezték meg, ki minek fog öltözni.

Dósa Á. György és Orbán János lelki jó barátok.

- Utolsó évünk a katonaság előtt, mi vagyunk a legnagyobbak, mi rendeztük a farsangot. Megegyeztünk a fiúkkal, úgy vigyük végbe, ne mondhassák azt a faluban, ezek milyen ügyetlen katonalegények. Azt is mondtuk, amelyik rendetlenkedik, az megverődik. A falu között, ahol nincs hely, ne legyen nagy csattogtatás, s a lovasok ne fussanak állandóan, mindenki fogadjon szót a bekérőknek. Mi szervezőkül haton aláírtunk egy papírnak is, hogy vállaljuk a felelősséget...

Megszusszannak, és mintha éreznék, hogy az előbb túl szigorúan, túl felnőttesen szóltak, rám mosolyognak - hiszen láttam őket! - és oldottabban folytatják.

- Azért léháskodni is szabad egy kicsit. Azt mondtuk, a főúton, a betonúton ott eressed! Akkorákat csattintottunk, hogy zengett belé a hely. Megállítottak a Festő utcában: "Na, ilyen jó ostorosokat rég nem láttak." A sok ostormozgatástól hólyag lett a tenyeremre, Gyurinak pedig eldagadt a karja.

Nézem a vacsorázó, beszélgető legényeket, s próbálom alakjukra, arcukra visszahelyezni farsangi öltözetüket, álarcukat.

Pergessük vissza ehhez a kibédi farsangi vásárnap filmszerű képeit. Forgatókönyvét az évente életbe játszott hagyomány diktálja. A farsangi ünnepkor utóján szokásos ez a népi színjáték, amelyet az időperiódus nevééről - szűkítve jelentését - farsangnak, régiesen fárságnak neveznek. Színjátéknak voltunk tehát tanúi, amelyben szerepeltek "szépek" azaz "szép fársángok" és bőr álarcos figurák, vagyis "csúf fársángok".

Szerepüknek megfelelően gyülekeztek reggel kilenc óra tájban az iskola udvarán. A szépek társasága négy párból áll. Az első a “fehér bóvér (vőlegény) a menyasszonnyal”, második a “piros bóvér a székely leánnyal”, harmadik a “huszár a leánnyal”, negyedik az “úrfi és a kisasszony”. A fehér és piros bóvér, valamint a huszár fején mirtuszból, művirágokból készített bokréta. A bokrétából köröskörül sűrűn színes szalagok lógnak alá, elborítják arcukat, hátukat, egész felsőtestüket. A fehér bóveren derékon alul érő, “buggyos” ujjú, csipkés végű fehér ing, a piros bóveren rövid ing, amit eltakar a helyi népviselet piros lájbija; a huszárnak térdéig érnek a hátára, mellére felfűtött színes kendők. A bóverek mintha szoknyát viselnének: az elsőnek két fehér csipkés alszoknyát kötöttek köröskörül a lábára, a másodiknak piros szoknyát. (Az öltözet alatt természetesen saját civil ruhájuk van a tél végi időben). Mindhármuknál sarkantyús csizma egészíti ki az öltözetet, a huszár fakardot is szorongat a markában. E díszesen öltözött alakokkal szemben az úrfi inkább egyszerű idős polgár, gyors álarcban; fekete kalap, fehér ing, nyakkendő, zakó, pantalló, kezében sétatálcá. A női szépek közül hárman szinte egyformán, a helyi népviseletbe öltöztek: kihajtott nyakú, csipkés fehér ing, piros lájbi, szoknya, kötény. A két székely leányon kendő, hajfonatuk szinte a derekukig ér, arcukon gyors álarc. A menyasszonyon paróka, ezen a menyasszonyi fátyol. Mindhárom leány lábán férfi bőrcsizma. Legények a női szépek is! A népi színjáték összes női szerepeit legények alakítják, akárcsak a Shakespeare- korabeli színházban. A kisasszony inkább koros hölgy benyomását kelti; kalapja alatt paróka és álarc, fekete kosztümben, ahhoz illő kiegészítéssel és legyezővel. A szépekhez tartozik a két lovas is. Fejükön ugyanolyan szalagos bokréta, mint a bóvérekén. A szalagok a “lovak”oldalára omolnak, mert ezek a legények úgy néznek ki, mintha lovon ülnének. A kétrészes faló vállpánttal van elől-hátul a derekukhoz erősítve. Az egész ló pokróccal, kendővel leterítve, csak a felkantározott és zsebkendővel díszített feje és farka látszik ki alóla. A lova bal kezében gyeplő, bal kezében fakard.

A szépeket az ostorosok kísérték a gyülekező helyre. Védni kell őket - mondják -, mert a járókelők, huncut gyerekek stb. letéphetnek egy-egy szalagot, leönthetik valamivel őket. Régebb történt ilyesmi, mostanában nemigen. Az ostorosoknak tolldíszes, csákószerű fejfedője, báránybőr álarc, gyapjas szakálla van. A báránybőrön szemnek, orrnak, szájnak helyet vágtak, szájukból hosszú, piros rongyszalag nyelv lóg. A szemöldököt, a bajuszt, a szakállat más-más színű gyapjú utánozza. Egyik álarc sem hasonlít a másikhoz, mindegyik különféle. Kabátjuk a mára már divatból kiment öltözetdarab, a “firiskó” vagy annak utánzata. Vállukon átkötött, kivarrt “bottyán” kendő. Altestükön fehér csepűgatyua sok rojttal, bojttal, ronggyal “kacsaringósan” kidíszítve, némelyik kicsi kendőt is kötött a lábára, a gumibocskor fölé. Kezükből több méter hosszú, nyolcágú ostor. Hasonló öltözetű a két “kúduš” is. Bőr álarcuk a

kucsmában folytatódik, térdig érő kifordított bundát viselnek és ugyanúgy díszített csepűgatyát, mint az ostorosok. Vállukon átalvető az adományoknak, kezükben pásztorbot.

A “fársángok öltöztetése” az asszonyok, leányok dolga. Külön tudomány, nem mindenki ért hozzá. Nagy gonddal válogatják össze, készíttetik specialistákkal (például a bokrétákat és bőr álarcokat) vagy maguk készítik a hagyományos alakok öltözetét. Az öltözetek és kellékek távolról sem minden részletet számba vevő bemutatása azért is elengedhetetlen, mert ez a tárgyi nyelvezet szinte teljes egészében helyettesíti a beszélt nyelvet. Még csak azok a szereplők vannak hátra, akik kapcsolatot teremtenek az álorcás farsangok és a falu között: a népviseletbe öltözött, vőfélypalcás két “békérő”, a zenész és a két “kísérő”. Ez utóbbiak a művelődési otthon megbízottjai, rendszerint idősebb, katonaviselt legények.

Ha jól számolom, egy híján harminc legényből áll a csapat. Az ostorosok létszáma évről-évre változó lehet, (legtöbb tizenkettő), a többieké kötött, legalábbis hosszú idő óta állandó.

Előszöris fényképet csináltatnak, együtt és külön-külön, maradjon meg “emlékbe”. Több családban, ahogy szóba hoztam a farsangolást, mindjárt a fényképalbumban kezdtek keresgélgni. Ekkor és ekkor mi szerveztük a farsangot. “Nézze, én kúduos voltam, hogy cipelem az átalvetőt. Katonalegény létemre kúduosnak öltöztem, annak a legkönnyebb összeszedni a ruhákat.

Tíz óra körül a menet elindul a faluba. Dél előtt a vasúton túli utcákat járkák be (Iskola utca, Gergelyfi utca, Piactér, Falu szorosa, Dáné, Rétfalva, Pap szorosa), délutánra érnek ki a Főútra és annak mellékutcaiba. Estefelé eljutnak a falu felső végére az Apródombokhoz, majd a Festő utcán bekanyarodnak és a Malom utcán érkeznek vissza az iskolához. Ekkorra már besötétedik. Egyetlen utcát, szorost, egyetlen házat sem hagynak ki. Az útvonaluk is állandó, négy évvel ezelőtt - amikor először volt alkalmam megfigyelni a szokást - ugyanezt az utat járták be. Ugyanannyit tartott a falufeljárás is, mint most: nyolc-kilenc órát. A kibédi előadás a leghosszabb színjáték, amelyet valaha is nyomon követhettem! Pedig alig két-három mondatnyi kötött szövege van, a beszéd szinte teljes hiánya jellemzi. A farsangi népi színjátékok a legkevésbé beszédeselek, sőt egyes szereplőknek tilos a beszéd, ennek ellenére (vagy éppen ezért) mindenütt a legkedveltebbek.

De térjünk vissza az induló menethez. Beosztása, szerkezete szabályozott, szinte azt mondhatnók, hogy drámai, minden szereplő kategóriának jól meghatározott helye van benne. A menetet két ostoros vezeti, nagyban pattogatnak ostorokkal, “csinálják a helyet”. Kissé hátrább az utca közepén a két békérő halad egymás mellett, nyomukban a zenész, majd párosával szorosan egymás mögött a szépek, a már említett sorrendben. Utánuk a két falovas nyargal, leghátul a két kúduos biceg. A többi ostoros kétoldalt az út szélén megy, kettő pedig a kúduosokhoz van “beosztva”. Az ostorosok így minden oldalról közrefogják a szépeket és az

egész menetet. Ez a menetbeosztás csak akkor ennyire szabályozott, ha egyszerre nagyobb távolságot tesznek meg. Szigorú, megváltoztathatatlan helye a kísérekön kívül csak a négy párnak van, a lovasok, az ostorosok és a kúdosok szabadabban mozoghatnak. Helyzetükből következően az utcai menetben a szépek passzív, a többiek aktív szereplők, illetve ezt írja elő a szerepkörük.

A békérek minden sorra következő kaput megkilincselnek. Ha nyitva, azt jelenti, hogy a háziak fogadják a farsangokat. Két ostoros kinyitja - rendszerint - a nagykaput, hogy párosával zavartalanul beférjenek. Madaras Gergelyékhez értünk, nyitva a kapu.

- Leány is van a háznál - súgja sokat sejtetően Marton György bekérő. - Anikó tizenhat éves, a szovátai liceumba jár.

A házigazda, felesége, leánya és néhány szomszéd a veranda lépcsőin állva fogadja a békéroket. Marton Györgyön a sor, hogy elmondja a rövid köszöntőt: “Szerencsés jónapot kívánok e háznak! Nem egyébért jöttem, egy elfáradt sereg áll mögöttem. Szeretném megkérni, ha megengedik, hogy megpihenjünk”. A gazda siet a válasszal: “Nagyon szívesen, ez a szokás nálunk”. A köszöntőben elhangzott kérés nemigen talál ahhoz, ami ezután következik, egyáltalán nem pihenni jött a sereg, hanem táncolni. (Gyanítom, a lakodalmi bekérezkedésből származik az elfáradt sereg megpihenésének emlegetése, onnan vették át a beköszöntő formulát). A szépek felsorakoztak az udvaron, egymással szemben állnak, a hegedű szavára várnak. Páronként összefogózva táncba kezdenek. A tánc neve: “szöktetős”. Szinte egyhelyben topognak, se jobbra se balra nem fordulnak, csak “szöknek” felfelé, s a csizmák csattannak, ha összeütik. Egy-két percig tart ez a szertartásos tánc, utána csárdás következik. Ebben nem minden szép pár táncol. A fehér bóvér kötelessége, hogy táncra kérje a házileányt. Mátyus Béla járja is Anikóval a cementjárdán, Domokos György bekérő a háziasszonnyal fordul néhányat. Az a tisztesség, hogy a ház összes női tagját megtáncoltassák. A háziak tésztával, borral kínálják a legényeket. Szabadkoznak, sok helyre kell még menniük.

Alighogy kilépnek a kapun a szépek, jelentkeznek a kúdosok. Sántítanak, kézzel-lábbal mutogatnak, elváltoztatott hangon követelőznek, tegyenek valamit az átalvetőjükbe: kolbászt, szalonnát, kalácsot, tojást. Kacagják őket, míg az előkészített adományokat az átalvetőjükbe teszik, próbálják felismerni, kik lehetnek. A kúdosok jelenete után a művelődési otthon megbízottjai jönnek és mindenkit meghívják az estéli bálba. Lepecsételt jegyet is hoznak, aki megveszi, részt vehet az esti mulatságon, nem kell majd az ajtónál fizetnie.

Míg a háznál a felköszöntés, a tánc és az adománygyűjtés tart, az utcán másfajta színjáték folyik és folytatódik akkor is, amikor a menet a következő tánchoz irányít. Az ostorosok és a

lovasok rendszerint az utcán maradnak. Az előbbieket úgy védik a szépeket, hogy ostorokkal nagyokat csattintanak, elkergetik a báméskodó gyermekeket.

Ijesztenek, de inkább tréfát űznek. Leszerelik és továbbviszik a kiskaput, a kútnál megitatják, majd szekérbe fogják a lovasokat. (A kíváncsi idegenektől, autósoktól aprópénzt kunyerálnak). Mozdulatokkal, cselekvésekkel kell kifejezniük mindent, mert beszélniük nem szabad. Elváltoztatott, rekedtes hangon kurjongatnak, bögnék. A lovasoknak kevesebb a lehetőségük: futnak, nyargalnak, nyihognak, “vetik a farukat”, inkább csak dekoratív figurák.

Úgy látom, délelőtt, a csendesebb utcákban e kettős színjátéknak a felköszöntés jellege áll előtérben. A szereplőkön és a felköszöntött háziakon kívül alig van közönsége. Csak az utcai járókelők. Délután a Főúton, a művelődési otthon környékén népes gyermekcsereg és kíváncsi felnőtt közönség várja a menetet. A közönség előtt felerősödik a tréfás-bohózi és egyben legénypróba jellege. “Most aztán megmutatjuk, mit tudunk”. Ebben az ostorosok járnak elől, de mindenki igyekszik, hogy a sok kíváncsi szem előtt szerepkörének legjobb formáját nyújtsa. A főutcai előadás hol ilyenre, hol olyanra sikerül. A négy évvel ezelőtti ostorosok, kúdosok sokkal több sikerültebb vagy sutább tréfát űztek, a lovasok többet nyargaltak, mint a mostaniak. Ezek szelídebbek. Igaz, a két bekérő állandóan igazítja, “egrecéozza” őket: ne maradjanak el a menettől, ne vigyék túlzásba a csattogtatást stb. Így a mostani falufeljárás végéig a köszöntő jellegét éreztem uralkodónak, ehhez kapcsolódott a legénypróba is. A tréfás-bohózi vonulat lángja alig pislákol. (Ennyire kötötte a legényeket a vállalásuk és a falu közvéleménye: ne halljunk panaszt? Vagy alkatuknál, természetüknel fogva ilyen előadásra képesek?)

A szelídséget egy férfiakból álló csoport úgy értelmezi a farsangok elvonulása után: “ezek nem elég élelmesek”. A kúdosokra értik, akiknek az lenne a szerepkörük, hogy a kapott adományok mellé “szerezzenek” is a kamrából és a padlásokból. “De hát ezek a mostaniak ilyet nem tesznek, csak kéregetnek. Mi mindent elkövetünk, mikor mi voltunk ostorosok, kúdosok.”

A legények vigyáztak arra is, nehogy megártson az egész napi kínálgatás. Orbán János meséli az asztalnál:

- Nekem édesanyámmal fogadásom volt. Azt gondolták az édesanyák, ezek biztosan megrészegednek. Azt mondta, ha megittasodok, haza se menjek többet. Engem csak az bántott, hogy mikor a mi utcánkba érünk, már sötétedik be, ott farsangot még napvilágnál nem láttak. Mikor mentünk el a háznál, beszóltam: édesanyám, itt vagyok. Ki voltam izzadva. “Menj, feküdj le,” - poroncsolt reám, azt hitte, részeg vagyok. De aztán látta, hogy nincs semmi baj. Kibírtuk mind. Mikor az utolsó háznál végeztünk, a többiek hazamentek átöltözni, mi pedig a kultúrházba elszámolni.

Míg átöltöznek és elszámolnak, egy kis kitérővel az általuk megjelenített alakok rokonait szeretném felkeresni a környező vidékeken. Nem kell messzire utaznunk rokonlátogatóba a Kis-Küküllő mentén, csak ide a második faluba. Hármásfaluban az idősebbek és középkorúak ismerik a falovast és a hamubotosokat (duszásokat). A falovas ugyanolyan volt, mint a kibédi, egyszerűbb öltözetben, kivitelben. A hamubotosok ruháját szalmával tömték ki, derekukon és térdükön csengők lógtak. Botra kötött hammas zacskókkal bárkit megcsaphattak. Ezeket az alakokat itt gircsóknak nevezték, a szokást pedig gircsózásnak. A gircsókat a legények vitték magukkal, amikor december 28-án házról házra járva felköszöntötték a leányokat. A falovast bárki ellophatta, a hamubotosok dolga volt vigyázni rá. Ha házasembernek sikerült a lopás, patkópénzt szedtek, ezt a legényeknek kellett fizetniük, rendszerint borban. Ehhez hasonló szokás élt a Küsmöd völgyének falvaiban is. Húshagyó keddre virradólag négy duszás és egy falovas vonult végig a falun, akiket a muzsikusok és a szürke lovas követett. Itt a duszások közül lehetett foglyot ejteni (Makkai-Nagy 1939,188). A Nyárádmentén és a Mezőségen a fonókat, guzsalyosokat keresték fel lovasnak öltözött legények. “Nyerített, vette a farát, ugratott neki a leányoknak.” A rokonsági sort folytatni lehetne más vidékek szokásaival, szinte mindenütt felbukkan a ló- alakoskodó, akárcsak a román vagy a lengyel népszokásokban. A ló, lovas az európai állatalakoskodás egyik legnépszerűbb alakja. Ugyanígy az eurázsiai népszokások alaprétégig követhetnők az álarcos védők és kísérők szimbolikus alakjainak rokonságát is. Hasonló szerepkörben, de más naptári időszakhoz kapcsolódó szokásokban vagy átmeneti rítusokban hamubotosoknak (pl. a Nyárádmentén), kokosoknak, kukáknak, duszásoknak hívták őket. A kibédi ostorosok és kúdosok bőr álarca, s az öltözetükben megjelenő kettősség viszont igen figyelemreméltó. A témakör tüzetes elemzése sok meglepetést tartogathat a kutató számára.

Hát a páros szépek? Legtöbbjük rokonsága ismerősnek tűnik. Úrfi és kisasszony, menyasszony és vőlegény a legkedveltebb farsangi alakok közé tartozik. A Sóvidéken napjainkban is gyakran látogatják a fonókat és más társas összejöveteleket, találgatják, kik lehetnek, s csak később derül ki róluk, hogy a kománé vagy a szomszédasszony rejtőzött az úrfi vagy a vőlegény ruhájában. Menyasszony, vőlegény és huszár gyakran szerepelt a nyárádmenti és mezőségi farsangi játékokban is. A lovasokhoz és a bőrálarcos ostorosokhoz hasonlóan igen régies, szimbolikus alak a két bóvér. (Vajon van-e közülük a népmesék fehér és veres királyához, a természeti megszemélyesítésekhez, vagy csupán a játékos kedv szülte megkülönböztető nevüket?) Rokonságuk, egykori jelentésük, funkciójuk felderítése további kutatást igényel.

Szó se róla, izgalmas kérdés lehet valamely dramatikus népszokás alakjainak értelmezése, egykori funkciójának felderítése, de legalább annyira érdekes: hogyan változott az évenkénti

életbe játszás során és mi a jelenkori, élő funkciója. Valamint az is, hogyan viszonyulnak hozzá a résztvevők és a szélesebb közösség.

Hogyan változott, alakult a kibédi farsang az elmúlt két emberöltőnyi időben? A legidősebbek emlékezte szerint az első világháború körüli években és a két világháború között megkülönböztették az estéli farsángokat és a nappali farsángokat. Az estéliben úrfinak, kisasszonynak, vőlegénynek, menyasszonynak, cigánynak, gulyatyúknak, boszorkánynak stb. öltöztek fel és végigjárták a fonóházakat. Estéli farsangnak leányok, legények, asszonyok, ritkábban férfiak öltöztek ketten hárman vagy egész társaság, például lakodalmi menet. Ha többen mentek, muzsikust is vittek magukkal.

A nyolcvanegy éves Madaras Anna nénivel beszélgetek az Apródomboknál:

- Volt egy békérő, az békérte őket a fonóba. “Volna egy pár vendégem, ha lennének szívesek béengedni”. “Hát milyenek? Szépek? Csúfok?” - kérdezték. “Szépek”. “Ha nagyon rendetlenek, akkor nem engedjük bé.” Na, aztán béengedték. A szépek egymással kezet fogtak, szembefordultak, táncoltak. Csak szöktek, mert bent a házban kicsi volt a hely. A békérő megköszönte a helyet, s elmentek. Bent találgatták, kik lehettek. Akkor eléállt a kúdos s kérte a kolbászt. Egy bottal verte a gerendát: “kolbászt, kolbászt!” Nem ment el anélkül. Osztán abból csináltak egy vacsorát, egyet mulattak, akik fel voltak öltözve.

Az estélit hétköznapi farsangnak is nevezték, mert hétköznap járták a fonókat, egy farsangi időszakban annyiszor ahányszor kedvük volt. Nappali farsangot évente csak egyszer szerveztek, a húshagyó kedd előtti vasárnap. A nyolcvankilenc éves Orbán Vilmos bácsi közvetlenül az első világháború után vett részt a játékban: kisasszony volt. A vele egykorú Szilveszter Gergely falovas. Róla meséli leánya, Anna, hogy idős korában is sokszor elbeszélte, mennyire elfáradt akkor. Egy lófejjel ellátott tekenőt kellett cipelni. Könnyebb dolga volt a hetven éves Péterffy Györgynek, őt úrfinak öltöztették a harmincas években. Mindannyian úgy emlékeznek, hogy a nappali farsangot a besorozott katonalegények szervezték, ugyanazokkal az alakokkal, mint napjainkban. A legények öltöztetni azokat a leányokat kérték fel, akiknek udvaroltak

A vizsgált időszakban tehát - egészen századunk közepéig - egy szimbolikus alakokban, jelekben és jelzésekben gazdagabb, kötöttebb formájú és szerkezetű falufeljáró nappali játéktípus és egy kötetlenebb fonóbeli játéktípus élt egymással párhuzamosan, egymást kölcsönösen befolyásolva. A fonók megszűnésével az estéli farsangolás is megszűnt. A napjainkbeli játék a nappali farsang felújítása.

De térjünk vissza Dósa Á. Györgyék házához. A két szervező legény édesanyja a nap folyamán gyűjtött adományokból megterítette az asztalt az elfáradt társaságnak. A közös

vacsorára meghívták Nagy Mihály művelődésiotthon-igazgatót, Barabás János iskolaigazgatót és Ráduly János tanárt, a falu népköltészetének gyűjtőjét és tudós kutatóját. Mindhármukat érdekli a közösség kultúrája és a fiatalság életmódja, tanári minőségükben inkább a gyakorlat oldaláról.

- A hagyományos farsangot a hatvanas évek elején szerveztük meg újból - emlékezik Barabás János. - Azelőtt több mint egy évtizedig nem jártak. Annyira elevenen élt az emberekben az emléke, annyira élményszerű volt, hogy nem kellett nagy szervezés. Igény mutatkozott rá és azóta megszakítás nélkül járják. Művelődésiotthon-igazgatóként nem akartam beleavatkozni a játékba, hagytam, hogy a legények maguk szervezzék. Bizonyos kellékeket a művelődési otthon ad - tekenő helyett könnyebben viselhető lovat készítettünk, pántlikás pálcákat a bekérőknek, a népviseletbe öltözöttek ruháit szintén onnan kölcsönzik.

- Az évek során megfigyelték-e, hogy kik ragaszkodnak leginkább a szokáshoz, kikből lesznek a szervezők?

- Nem azokból, akiket az iskolai tanulmányi előmenetel alapján esetleg elgondolnánk. A jó tanuló általában városra kerül, tanulmányai, foglalkozása révén elszakad a falutól. A közepes tanulmányi előmenetelű gyerek itthon marad, vagy iskolai végeztével hazakerül, belenevelődik a hagyományokba, szokásokba. Belőlük lesznek a legények szószólói, többek között a farsang szervezői is. Erre az alkalomra hazajönnek az idegenben tanuló vagy dolgozó korosztálybeliek is, főleg a katonalegények. Nekik még nagyobb élmény, mert a közösséghez való tartozást, a falu fiatalságához való tartozást jelenti.

Ráduly János ezt azzal egészíti ki, hogy a növendék gyermekek valósággal várják, hogy ők is sorra kerüljenek, évek óta készülődnek például az ostoros szerepkörére. Az iskolai karneválon négy hatodikos fiú ostorosnak öltözött és olyan jól sikerült a jelmezes alakításuk, hogy a zsűri különdíját kapták.

Nem csodálkozom a tizenkét éves gyermekek jelmez- és szerepválasztásán. Ostorosnak lenni: nagynak, erősnek, katonalegénynek lenni! Vágyott és irigyelt szerepkör a tizenöt-tizenhét éveseknek is. De íratlan törvényei vannak, ki mikor és hogyan lehet ostoros. A szervezők kötelessége, hogy ezeknek érvényt szerezzenek.

- Betartották-e ezeket a szabályokat? - kérdem Gyurit és Jánost.

- Be, szigorúan. Ostorosoknak a legnagyobbakat, a katonaság előtt állókat hívtuk. Sokan akartak ostorosnak öltözni kisebbek, de megmondtuk, te még nem lehetsz ostoros, mert még nem voltál kétszer szép. A nagyobbakat béirtuk ostorosoknak, a kisebbeket szépeknek.

- Ti is átmentetek ezeken a fokozatokon?

János: - Engem először ostorosnak akartak bevenni annak idején, mert egy fiúnak meghalt az anyja és kimaradt. De én azt mondtam, addig nem öltözök ostorosnak, míg szép nem voltam. Aztán még egyszer szépnek öltöztem s csak úgy ostoros. Olyan év is volt, hogy nem gyűlt ki elég ostoros, akkor biza nem voltak elég ügyesek a katonalegények.

Gyuri: - Én most hatodszorra vagyok benne, tizenhárom éves korom óta. Legelőször leány voltam, aztán lovas. Azután négyszer mind ostoros.

- A fiatalok miért vállalkoztak nehezen a szépek szerepére?

- Megszólítottuk a tizenhét-tizenhat-tizenöt éveseket. Egyik azt mondta, ő még kicsi, a másikat az apja nem engedi. Egyik se akart először szépnek öltözni. Nehéz beszerezni a ruhákat, az egész falut össze kell járni a szalagokért, kendőkért. Fárasztónak tartják a sok járkálást, inkább eltekerzik a napot...

Közbeszól Gyuri édesapja, aki szintén Dósa György névre hallgat:

- Hat-hét évvel ezelőtt a leányok még segítettek az öltöztetésben. Akivel a legény beszélt, akinek udvarolt, az a leány, s annak az édesanyja öltöztette fel a legényt. Ez most már teljesen le van maradva. A fiúk szerzik be a ruhákat és az édesanyjuk, testvéreik öltöztetik fel.

Körülnézek, kevés a leány a vacsorán is.

- Nem hívtatok leányokat?

- Amelyik akart, hívott - feleli kényszeredetten Gyuri. - Vagy tízen hívtak. Komoly szeretője csak egynek van.

- Te hívtál?

- Nem...

- János?

- Én sem. Akivel beszélek, szomszéd falusi leányka, még fiatal. A délután velem volt, de estére nem engedték el a szülők

A házigazda közbevág: - Elég gyávák vagytok, hogy egy leányt nem kaptatok...

Éle van a szónak, érzem, kényes ponthoz érkeztünk, nem is erőszakolom tovább ezt a témát. Eszembe jutnak azok a leányok, akiket a négy évvel ezelőtti ostorosok olyan szívesen ölelgettek az utcán, de felvillan annak a líceumba járó leánynak az arca is, aki néhány társával együtt nem különösebben örült ma a farsangoló társaságnak.

- Minden harmadik kapu, ha nyitva volt - állapítja meg a tényállást az egyik bekérő. - A leányos házaknál engedtek be, s ott, ahol rokonaink, jó ismerőseink laknak.

- Néhány év múlva nem lesz belőle semmi. Most sikerült, de biztosan félbemarad, nem lesz, aki végbeigye - szól Gyuriból is a szervezés során felgyülemlett keserűség.

A farsangi szokásjáték mai állapotát kettősség jellemzi: egyrészt azonosulás a benne kifejezhető tartalommal, a szerepkörökbe való beleélés tendenciája, másrészt az ezektől és általában a hagyományos értékektől és magatartásformáktól való elszakadás tendenciája. Ez a kettősség megnyilvánul mind a résztvevők, mind a befogadók oldaláról; a résztvevőkre inkább az első, a befogadókra inkább a második tendencia érvényes. Élő, éltető funkciójának a nagylegény, katonalegény státus és szerepkör megnyilvánulását, kiélését tarthatjuk.

A közművelődési gyakorlat tapasztalt embere, Nagy Mihály nem ért egyet a hetek óta tartó izgalmakba befáradt legényekkel:

- Mondták az ezelőttiek is, hogy abbamarad, de a következő generáció mindig megszervezte. Nagy a falu, sok a fiatal. Vagy itthon dolgoznak, vagy a közeli ipari egységekbe ingáznak. Estéjüket, a hétvégeket itthon töltik, társas összejövetelekre, közös élményekre, szórakozásra van szükségük.

S mintegy önmagát igazolandó, a művelődési otthonba hív, ahol már megkezdődött a farsangi bál. Az első tánc a farsangoké; csak a nap folyamán szerepelt legények hívhatnak leányt táncolni. Nem hiszek a szememnek: az iménti fáradtság eltűnt róluk, úgy járnak, mintha most ugortak volna ki az ágyból. Rajtuk a falu szeme. Begyűlt a nép, ennyi fiataalt táncolni és ennyi asszonyt a terem szélén rég nem láttam, talán csak gyermekkoromban.

Áll a bál, a zenészek egyik párban népit (csárdás, forgató, szöktető), a másikban modernet (tangó, keringő, gyors) húznak. Élénk vita előzte meg, milyen zenekart fogadjanak. A társaság egyik része népit akart, a másik modernet, a harmadik éppenséggel diszkózenét. Végül a középutat választották. Az egyik katonalegény hozta a félig falusi, félig városi zenekart, amelyben maga is játszik. Hangszereik: hegedű, cimbalom, nagybőgő, klánéta, tangóharmonika, szaxofon és nagydob. Felváltva használják, és eléggé vegyes hangzat száll alá a színpadról. Kettősség ez is. Éjfélre aztán összehangolódnak a hangszerek, a városi zenészek hozzászoknak a farsangi bál igényeihez. A két táncrenden kívül a középkorúak kívánságára többször eljárják a nem népi eredetű, de meggyökeresedett "gólyát" is. A diszkó-pártiaknak Nagy Mihály diszkó-bált ígér jövő szombatra a kisteremben.

Áll a bál, s a táncoló párok között felvillanni látom hol Gyuri, hol János, hol a többi farsangoló legény arcát. Mindent egybevetve, sikerült a mai legénypróba, elégedettek, boldogok lehetnek.

1989